

оцінки якості й безпеки життєдіяльності населення районів що підлягають реконструкції // *Новини науки Придніпров'я: Наук.-практ. журн.* – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2003. – № 4. – С. 31–38.

4. Разумова О.В., Самойлюк Е.П., Аяш В.Х. *Експрес-метод визначення шумового режиму магістральних вулиць найбільшого міста // Містобудування та територіальне планування: Научно-техн. зб.* – К.: КНУБА, 2003. – С. 137–143.

5. Разумова О.В., Большаков В.И., Могилевцева І.Н., Кістол А.Д., Готвянський С.С., Бондаренко Е.С. *Комплексний підхід до реконструкції житлової забудови першого періоду індустріального домобудівництва. Вибір конкурентоспроможних методів реконструкції п'ятиповерхових будинків // Металознавство та термічна обробка металів: Наук. та інформ. журн. ПДАБА.* – 2005. – № 1. – С. 50–58.

6. *Твір архітектури та містобудування «План реконструкції жилого дома с надстройкой этажей» Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 24711, від 11.6.2008 р. Автори: Большаков В.И., Разумова О.В., Мартиненко В.О., Бабич В.В.* 12. Там же. – С. 62.

УДК [728.1(1-221):72.03“18”“19”(477.83/86)

О.І. Сільник

Львівський національний аграрний університет,
кафедра архітектури і планування

СТИЛЬОВІ ВИРІШЕННЯ ПРИБУТКОВИХ БУДИНКІВ ЛЬВОВА ХІХ–ХХ ст.

© Сільник О.І., 2010

Проаналізовано основні напрямки розвитку стильових вирішень прибуткових будинків Львова, збудованих протягом ХІХ – початку ХХ ст.

Ключові слова: прибутковий будинок, стильове спрямування, неоренесанс, необароко, класичні прототипи.

In the article basic directions of development of stylish decisions of profitable houses of Lviv of built are analysed during 19 – to beginning of a 20 age.

Keywords: profitable house, stylish direction, neorenesans, neobaroko, classic prototypes.

Постановка проблеми

Одним з найпоширеніших типів житла Львова наприкінці ХІХ ст. є прибутковий будинок. Зміна статусу міста (в кінці ХVІІІ ст. – столиці найбільшої провінції Австро-Угорщини), покращання економічної ситуації, значне збільшення населення сприяли, своєю чергою, будівельним трансформаціям у Львові. Великий приріст населення зумовив загострення житлової проблеми вже в другій половині ХІХ ст., що привело до відчутних якісних і кількісних змін у сфері будівництва [10, 14]. Будівництво прибуткових будинків давало змогу забезпечити помешканнями людей, кількість яких в промислових містах різко збільшувалася. Своєю чергою, така забудова була доволі універсальною – поєднувала житло, торгові заклади і одночасно простір, який надавав прибуток. Комплекси нових житлових кварталів, утворених щільно прилеглими прибутковими будинками, заповнювали містобудівну мережу [4, 9].

У ХІХ – на початку ХХ ст. основна частина будинків, що забезпечувала помешканнями населення, належала до прибуткових будинків. Невід'ємними складовими прибуткові будинки є і на теренах сучасного Львова – ця забудова становить майже 70 % центральної частини міста, є фоновою забудовою і виконує свої початкові функції.

Мета і завдання статті

Мета статті – визначити засади формування та напрямки розвитку стильових вирішень прибуткових будинків Львова, споруджених у ХІХ – на початку ХХ ст. На основі аналізу стильових ознак розробити класифікацію стильових спрямувань та визначити етапи розвитку прибуткових будинків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

У радянський період (60–80-ті роки) дослідники неодноразово звертали увагу на архітектуру Львова. Вивчення літературних джерел, де розглядається розвиток архітектури міста, залишається важливим етапом дослідження, оскільки кожен з періодів має значення та є частиною всієї ланки історико-архітектурних процесів [3, 7, 8]. Проте архітектура прибуткових будинків у таких виданнях здебільшого залишається поза увагою. Праці польських та львівських дослідників-архітекторів, що були опубліковані наприкінці ХІХ – поч. ХХ ст., містять важливу інформацію стосовно питання архітектури Львова доби історизму та модерну, що стосується часових меж даного дослідження [11–13, 15, 16].

Сьогодні з'являються детальніші дослідження з окремих проблем архітектури кінця ХVІІІ – початку ХХ ст., частина яких присвячена і архітектурі прибуткових будинків [2, 4, 9].

Для визначення типологічних характеристик, стильових та планувальних особливостей прибуткових будинків, збудованих у ХІХ–ХХ ст., було досліджено архівні матеріали – проектні креслення досліджуваних об'єктів [18– 25].

Обговорення проблеми

Аналіз стильових вирішень фасадів прибуткових будинків проводився за такими напрямками: визначення стильових прототипів, динаміки змін у стильових спрямуваннях, визначення базових елементів у формуванні стилю.

У принципі вирішень фронтальних та внутрішніх фасадів прибуткових будинків Львова були суттєві відмінності. Фронтальні фасади будинків були їх репрезентативною частиною, кожен мав свій характер, стильовий напрямок, тоді як внутрішні фасади були ідентичними (відсутні декоративні оздоблення).

Найпоширенішим стильовим напрямком у вирішенні фасадів прибуткових будинків Львова ХІХ ст. був неоренесанс. Стильові впливи європейської архітектури позначилися на спрямуваннях львівського неоренесансу, що мав кілька напрямків: італійський, німецький, французький (рис. 1–3).

Для вирішення фасадів італійського неоренесансу використовувалися наступні архітектурні деталі: античні обрамлення вікон з трикутними, дугоподібними сандриками, підвіконні парапети прикрашені орнаментом або у вигляді балюстради, ритмічне розчленування поверхні стін другого і третього поверхів пілястрами, карнизи або міжповерхові пояси прикрашені ліпниною, що розділяють фасад та створюють його завершення, рустування партеру або всього фасаду, лучкове завершення входу в будинок, віконних прорізів (рис. 1).

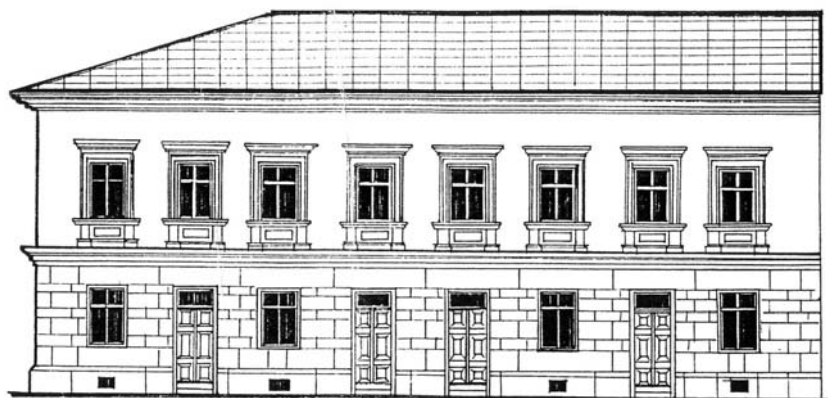

Рис. 1. Неоренесанс італійський.

Фасад прибуткового будинку за адресою Личаківська, 12 (1873 р.) [24]

Фасади прибуткових будинків, що були вирішені у стилі французького неоренесансу, виділялися навколівіконними обрамленнями, що одержали назву “вікно Людовіка XIV”, лучковими завершеннями вікон, наріжним рустуванням фасадів, поєднаним з розшивкою стін “під дошку” (рис. 2).

Німецький неоренесанс на фасадах львівських будинків позначався використанням таких декоративних деталей: використання різної фактури стіни (поєднання нетинькованої поверхні стіни з тинькованим орнаментом), обрамленням вікон з використанням геометричного орнаменту, а також міжвіконні стійки у вигляді герм (рис. 3).

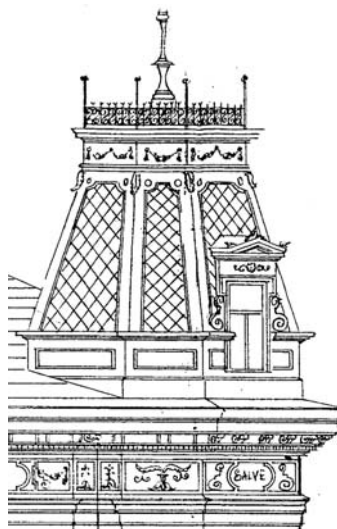

Рис. 2. Французький неоренесанс.
Завершення даху будинку
за адресою пр. Шевченка, 20 (1883 р.) [18]

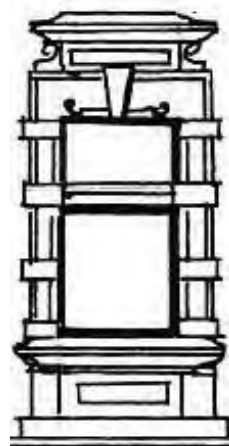

Рис. 3. Німецький неоренесанс.
Навколівіконне обрамлення фасаду будинку
за адресою Бандери, 9 (1898 р.) [25]

У кінці 80-х – на початку 90-х рр. в архітектурі львівських чиншових будинків з’являється такий стильовий напрямок, як необароко. Для цього стильового напрямку були характерними такі архітектурні деталі, як надвіконні сандрики дещо складнішої конфігурації – розірвані аркоподібні, присутність скульптурних деталей та завершення фасадів бароковими порталами на фоні високих дахів (рис. 4).

Стилю “Другої імперії” були притаманні поєднання елементів французького неоренесансу з архітектурними деталями бароко. Наприклад, вікна з “вухами” (характерно для французького неоренесансу), насичення скульптурним і ліпним декором, прикрашання фігурними сандриками (характерно для бароко).

Стильовий напрямок “Цитати класицизму” визначений введенням центрального композиційного ризаліту, розчленованого пілястрами на рівні другого і третього поверхів, рустування на рівні першого поверху.

Для еkleктики було характерним поєднання на площині фасаду одного будинку деталей різних архітектурних напрямків. Наприклад, поєднання архітектурних прототипів бароко (сандрики, прикрашені ліпниною), неоренесансу (підвіконні парапети, прикрашені ліпниною), французького неоренесансу (півциркульні завершення вікон).

Неоготика – стильове спрямування, де використовувалися видовжені стрілчасті вікна, імітація ліпниною кам’яної кладки, мереживний орнамент оздоблень віконних перельотів.

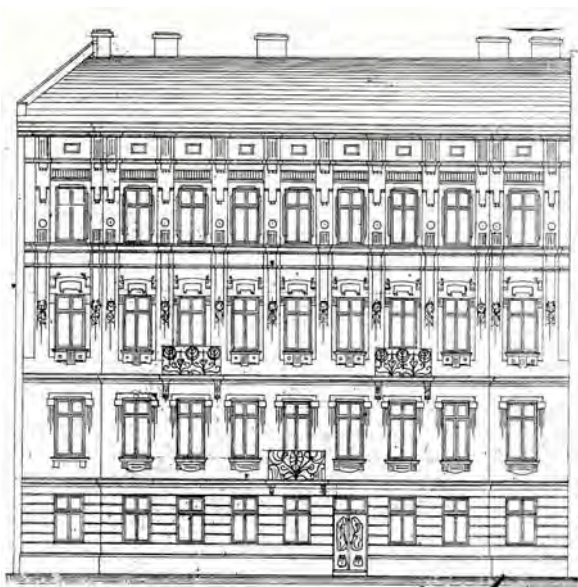

Рис. 4. Необароко.
Навколівіконне обрамлення
фасаду будинку за адресою
Городоцька, 41 (1897 р.) [19]

Прибуткові будинки, що були збудовані наприкінці XIX ст., належать до періоду, коли остаточно утвердився історизм на теренах Львова.

До 1900 р. у вирішеннях фасадів львівських прибуткових будинків домінували наступні стилі: італійський неоренесанс, необароко. Стилєове вирішення прибуткових будинків базувалося на виборі деталей, що були прототипами класичних архітектурних прообразів. Архітектура Львова XIX ст. являє собою широкий спектр художніх інтерпретацій. Дослідження прибуткових будинків, збудованих у цей період, виявляє як їх розвиток, так і трансформацію об'ємно-планувальних, композиційних і стилєових вирішень. Необхідні формотворчі періоди історизму відкрили нові ракурси для розвитку згодом наступних стилєових спрямувань.

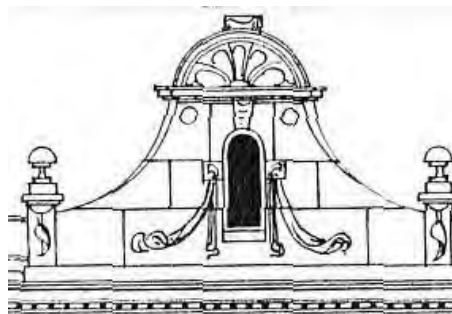
Модерн постає багатогранним та органічним продовженням історизму. В архітектурі модерну безпосередньо збереглися принципи пропорцій та композиційних вирішень фасадів, вкорінені ще в XIX ст. Аналізування базових елементів у формуванні стилю чиншових будинків показало, що такими у XIX ст. стають археологічно точно відтворені архітектурні деталі (або мотиви), а на початку XX ст. – модернізовані архітектурні форми. Впродовж 1900–1918 рр. виникають сецесійні мотиви, тісно пов'язані з архітектурними напрямками: ренесанс, готика, бароко, що продовжували своє існування у стилізаторському модерні. Паралельно розвиваються такі напрямки сецесії: функціоналістська, народно-романтична, орнаментальна (рис. 5–8).

*Рис. 5. Орнаментальна сецесія.
Фасад прибуткового будинку за адресою
Вітовського, 8 (1905 р.) [21]*

*Рис. 6. Неоготика.
Фасад прибуткового будинку за адресою
Коперніка, 30 (1910 р.) [23]*

*Рис. 7. Бароко.
Портал будинку за адресою
Городоцька, 45 (1911 р.) [20]*

*Рис. 8. Сецесія.
Вхідна частина будинку
за адресою Дорошенка, 14 (1911 р.) [22]*

Середина ХХ ст. позначена поверненням архітекторів до класичних прототипів, яка відбувається паралельно з встановленням радянської влади в місті (1939 р.). Політичні засади СРСР сприяють девальвації дотичних до буржуазного оточення напрямків. Соціалістична культура опирається на спадщину періоду ренесансу [5]. Радянські архітектори пропонують проекти, прототипами яких є твори періоду Стародавньої Греції, Риму та російського ампіру [1]. У 40–50-ті роки радянські архітектори імпортували до Львова форми «Сталінського історизму» [5]. Архітектура цього періоду позначилася монументальністю, багатством декорування фасадів.

У 80-ті роки ХХ ст. у львівській архітектурі проявляються тенденції до нового повернення історизму. Відчуваються впливи народної архітектури: високі дашки, дерев'яні огороження (будинки на розі вул. Любінської і Яворницького (1984 р.) та будинки по вул. Чупринки, 47 (1988 р.)). В цей період ведеться будівництво будинків-вставок у центральній частині Львова. Необхідність “вписування” в історично сформоване середовище потребує звернення до ознак історизму в архітектурі міста [5].

Найновіша архітектура Львова позначається зверненням до класичних та народно-романтичних напрямків. Прототипами сучасних будинків Львова, збудованих в центральній частині міста є будинки, збудовані наприкінці ХVIII – початку ХХ ст. Актуальними забудовами наприкінці ХХ ст., є будівлі, як громадського призначення (банки: Пекарська, 65, пл. Грушевського), так і житлові будинки (Валова, 15, Богуна, 6, Очаківська, 1, Мазепи, 29, Сахарова, 21, Личаківська, 159). Сучасні архітектори поєднують новітні художні мотиви з класичними деталями, в окремих випадках відтворюють елементи ренесансу, готики, бароко, модерну, звертаються до історичного досвіду. В результаті натурних обстежень Львова встановлено, що фасади прибуткових будинків, збудованих в 1772–1918 рр., є частково збереженими, більшість з них відповідає первинному проектному вирішенню. Проте загальний фізичний стан фасадів потребує реставраційних робіт. Завдяки поєднанню інформації з архівних джерел та натурним обстеженням було створено комплексну картину розвитку, а також сучасного стану прибуткового житла Львова, збудованого в кінці ХVIII – на початку ХХ ст. Сьогодні ці будівлі і надалі формують фонову забудову центральної частини міста, створюючи характерний архітектурний образ.

Висновки

Дослідження прибуткового житла показало, що прототипом для стильового вирішення фасадів були історичні стилі: національний, ренесанс, бароко, готика, класицизм. Основні архітектурні прототипи, які переважають протягом всього періоду – ренесанс і бароко. Архітектурний образ будинку створювався в результаті використання архітектурних деталей, що черпалися з класичних стильових прототипів. Отже, на теренах Львова прибуткові будинки були вирішені у таких стильових напрямках, як класицизм, бідермеєр, неоеллінізм, французький неоренесанс, німецький неоренесанс, італійський неоренесанс, необароко, стиль “Другої імперії”, “Цитати класицизму”, еkleктика, неоготика.

Архітектурний розвиток Львова ХХ ст. є невіддільним від історичного минулого. Впровадження нових ідей тісно переплітається з творами періоду класицизму, історизму, модерну у Львові. Досвід архітекторів Львова у ХХ ст., який пов'язаний з історичним минулим, свідчить про значення і місце архітектури ХІХ ст. для подальшого розвитку і забудови міста.

1. Асеев Ю.С. *Стили в архитектуре Украины*. – К.: Будівельник, 1989. – 104 с. 2. Демків М., Лінда С., Олешко О. *Методика атрибуції проектних креслень кінця ХVIII – початку ХХ ст.* // Вісник ДУ “Львівська політехніка”: Сер. Архітектура. – 2002. – № 439. – С. 80–84. 3. *Історія Львова в документах і матеріалах*. – К.: Наук. думка, 1986. – 420 с. 4. Лінда С.М. *Житлове будівництво Львова у другій половині ХІХ століття* // Записки наукового товариства імені Шевченка. Т. ССХІІ. Праці Комісії архітектури та містобудування. – Львів, 2001. – С. 126–153. 5. Лінда С.М. *Присутність історії в архітектурі радянської і пострадянської України* // Вісн. Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. – 2003. – № 486: Архітектура. – С. 147–158. 6. Мельник Б.В. *Вулицями старовинного Львова*. – Львів: Світ, 2002. – 260 с. 7. Овсійчук В. *Архітектурні пам'ятки Львова*. –

Львів: Каменяр, 1969. – 170 с. 8. Островский Г.Л. Львов. – Л.: Искусство, 1982. – 295 с. 9. Скібіцька Т. Прибутковий будинок як провідний архітектурний тип у забудові міст України кінця XIX – початку XX ст. // Теорія та історія архітектури. – К., 1995. – С. 105–117. 10. Шишка О. Наше місто. – Львів: Центр Європи, – 2002. – 192 с. 11. Poczatki nowożytniego Lwowa w architekturze. – Lwow: Nakladem gmini krol. Miasta Lwowa, 1923. – S. 11–12. 12. Litynski M. Gmach Skarbkowski na tle architektury lwowskiej w peirwszej polowie XIX wieku. – Lwów: Nakladem fundacji Skarbkowskiej, 1921. – 94 s. 13. Moderne Wiener Barok fasaden. – Wien: Kunst verlag Schroi, 1890. – 26 s. 14. Ostrowski Jan. Lwow // Dzieje I sztuka. – Krakow, 1995. – S. 50–67. 15. Przewodnik z Krakowa do Lwowa, Podwoloczysk, Brodow, Slobody Rungyrskiej, Cerniowiec I po Lwowie. – Lwow: Nakladem Towarzystwa Politehnicznego we Lwowie, 1886. – 105 s. 16. Radzikowski S. Styl zakopianski. – Krakow: Zaktadem towarzystwa wydawniczego We Lwowe, 1901. – S. 95. 17. Słownik architektów polskich i obcych w Polsce działających. – Wrocław, Warszawa, Kraków: Ossolineum, 1971. – T. L. – 417 s. 18. Державний архів Львівської області, ф.2, оп.1, спр. 59. 19. Державний архів Львівської області, ф. 2, оп. 1, спр. 1851. 20. Державний архів Львівської області, ф. 2, оп. 1, спр. 1855. 21. Державний архів Львівської області, ф. 2, оп. 1, спр. 3161. 22. Державний архів Львівської області, ф. 2, оп. 1, спр. 3734. 23. Державний архів Львівської області, ф. 2, оп. 1, спр. 5462. 24. Державний архів Львівської області, ф. 2, оп. 2, спр. 232. 25. Державний архів Львівської області, ф. 2, оп. 2, спр. 4759.